
РЕЦЕНЗІЇ

«ЧИННИКИ ҐРУНТОУТВОРЕННЯ»: НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

– Л.: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 400 с.

Львівський національний університет ім. Івана Франка випустив у світ дуже цікаве навчально-наукове узагальнення двох відомих в Україні та за її межами вчених-грунтознавців – проф. С. П. Позняка та проф. Є. Н. Красехи. Справа в тому, що ґрунтознавство, як й інші науки не тільки природничого циклу, тісно пов'язані з процесами інтеграції і диференціації знань, які постійно змінюються у часі. Більше того, не дивлячись на їх протиріччя, вони взаємно обумовлюють одне одного. Зовсім недавно (близько 125 років тому) ґрунтознавство, дякуючи розробкам В. В. Докучаєва та його попередників, відокремилось із геологічних наук, як самостійна галузь знань. Тепер, у межах ґрунтознавства як інтегрованої науки закономірно відбуваються процеси диференціації за конкретними господарчими та екологічними напрямками: «Агрономічне ґрунтознавство», «Сільськогосподарське ґрунтознавство», «Меліоративне ґрунтознавство», «Лісове ґрунтознавство», «Екологічне ґрунтознавство», «Загальне ґрунтознавство», «Часткове ґрунтознавство», «Географія ґрунтів», а також його підрозділ за методами фундаментальних наук: «Фізика ґрунтів», «Хімія ґрунтів», «Біологія ґрунтів» тощо. Тому сучасний ґрунтознавець повинен мати майже енциклопедичні знання, щоб правильно трактувати генезу і господарське використання ґрунтів. Доброю допомогою студентам різного напрямку підготовки і всім охочим читачам буде рецензований навчальний посібник «Чинники ґрунтоутворення», у якому надано детальну характеристику кожного чинника ґрунтоутворення, обумовлюючи при комплексній взаємодії формування складного ґрунтового покриву земної кулі.

Посібник складається із семи розділів, термінологічного словника, алфавітного покажчика, списку літератури і додатка (дуже якісні 66 фотографій).

Перший розділ «Компоненти географічного середовища як чинники ґрунтоутворення» присвячений характеристиці факторів ґрунтоутворення та їх ролі у ґрунтогенезі.

Ґрунт, за класичним виразом В. В. Докучаєва, є «дзеркало ландшафту». Розташований у верхній оболонці Землі, він складає «плівку життя» (В. І. Вернадський) і об'єктивно акумулює у собі всі дії зовнішнього середовища (довкілля). Тому, як це кваліфіковано описано в рецензованому навчальному посібнику, будь-які зміни складової довкілля (біосу, гірських порід, клімату, рельєфу, часу, антропогенного фактора) обов'язково впливають на ґрунтовий покрив конкретних територій. Тому ґрунт як самостійне, природно-історичне тіло, як функція довкілля формується під впливом комплексу різноманітних взаємозв'язаних природних факторів, взаємовплив яких сприяє утворенню нового тіла природи, яке різко відрізняється як від геологічних, так і від біологічних (біос) утворень. Учення про чинники ґрунтоутворення є, за визначенням В. В. Докучаєва, наріжним каменем ґрунтознавства як науки. У зв'язку з цим, у першому розділі навчального посібника «Чинники ґрунтоутворення», наведено різні погляди вчених-ґрунтознавців відносно дії факторів ґрунтоутворення на процес формування ґрунтів. Автори навчального посібника, як і рецензент, підтримують у цьому плані розробки В. В. Докучаєва.

У лекціях з ґрунтознавства він зазначав, що ґрунт – це результат інтегрованої дії всіх факторів ґрунтоутворення. «В русской и иностранной литературе много спорили о том, какому из трех факторов: ґрунту, климату или организмам – придать наибольшее значение ... Одни стояли за первенство климатических причин, другие – за преобладание роли организмов, третьи ... материнской породе, ґрунту. Если бы я, предположим, медик, задался вопросом, что важнее для организма человека: вода, воздух или пища? ... И вода, и воздух, и пища одинаково необходимы, ибо без каждого из этих веществ в отдельности невозможно существовать .... Точно также бесполезно задаваться вопросом о том, какой именно из почвообразователей играл важнейшую роль в истории образования почвы. Каждый из них в отдельности одинаково важен». Точніше і ясніше не скажеш, бо це слова В. В. Докучаєва.

Розділ 2 «Зовнішні умови формування педосфери» надає класифікацію процесів формування педосфери, її підсистем, а також їх розвиток при взаємодії з іншими сферами і системами, впливу компонентів клімату, речовинної взаємодії, процесів переносу мінеральних речовин у розчинах.

Третій розділ присвячений глибинним чинникам формування педосфери. Це практично ендегенні геологічні процеси (вулканізм, епейрогенічні рухи плит, вплив підземних гідротермальних і артезіанських вод, газів тощо).

У розділі «Педосфера як глобальна екосистема» наведено якісний опис впливу біоти (рослинний і тваринний світ) на процес ґрунтоутворення і формування (в загальному плані) ґрунтів, наданий аналіз педосфери як глобальної системи.

Великий розділ присвячено характеристиці «Внутрішніх абіотичних умов формування ґрунтів і їхній зв'язок із зовнішніми чинниками». У розділі описано роль гірських порід як ґрунтоутворних, а також роль газів, рідкої фази ґрунтів у процесі ґрунтоутворення.

Шостий розділ характеризує рельєф як опосередкований, але важливий чинник ґрунтоутворення, який впливає на перерозподіл вологи і тепла, рослинності і біосу (в загальному плані) на конкретних елементах мего-, макро-, мезо- та мікрорельєфа, що обумовлює формування зональних, азональних і інтразональних ґрунтів та їх розподіл на поверхні землі.

Останній розділ, присвячений характеристиці антропогенезу і його впливу (позитивному та негативному) на формування ґрунтів (внесення добрив, меліорантів, осушення, зрошення, хімічне забруднення пестицидами, важкими металами, дегуміфікація, засолення, осолонцювання тощо).

Отже, навчальний посібник дуже різноплановий. Цим він цікавий як для студентів, так і для фахівців з ґрунтознавства та широкого кола зацікавлених читачів.

На закінчення відмічаємо, що ґрунтознавці отримали дуже необхідну і корисну книгу, енциклопедичну за змістом, а студенти – чудовий, корисний для них навчальний посібник.

Д. Г. Тихоненко,
доктор сільськогосподарських наук,
професор, зав. кафедри ґрунтознавства
Харківського НАУ ім. В.В.Докучаєва